लुमन्ति-ग्वो

ने.सं. ११३५

Souvenir

2015 AD

ज्यापु समाज, यल

भोलगणेश, यल-९

पो.ब.नं. २०४,

फोन : ५५४४५८७, ५५४४८४४, फ्याक्स् : ९७७-५५४४८५७

E-mail : info@jyapusamaj.org.np, Website : ww jyapusamaj.org.

विलियम कर्कप्याट्रिक व वयक:या सफू:

An Account of the Kingdom of Nepaul

रबि शाक्य, इखाछेँ, यल ।

***"History has been assigned the future of judging the past, of instructing the present for the benefit of future ages"** - Leopold von Ranke*

प्राचीनकालय् इतिहास धैगु साहित्यया छगू ब्व जक जुयाच्वंगु ख: । मनूतय्त आनन्द बीगु, मनूतय्गु मनोरञ्जनया साधनया रूपय् जक इतिहासयात छ्यलाच्वंगु ख: । उकिं न्हापाया इतिहासय् वास्तविक खँ नापनापं काल्पनिक खँत नं दुथ्याकातइगु ख: । प्राचीनकालनिसें इतिहासया अध्ययनयात महत्व बिया: पठनपाठन जुयावयाच्वंगु खंकेफु । विशेष याना: भविष्यय् देसया राज्यसत्ता न्ह्याकीपिं राजकुमारतय्त इतिहासया शिक्षा अनिवार्य यानात:गु ख: । कौटिल्यया *अर्थशास्त्र*या न्हापांगु अधिकरण 'विनयाधिकारिक'या न्यागूगु अध्याय 'वृद्ध संयोग'य् धयात:गु दु -

पूर्वमहर्भागं हस्त्यश्वरथप्रहरणविद्यासु विनयं गच्छेत् ॥१२॥ पश्चिममितिहासश्रवणे ॥१२॥

(शास्त्री, २००१: १६)

(राजकुमारं न्हिनसिया न्हापांगु भागय् किसि, सल, रथ अस्त्रविद्याया तालिम काय्मा:, लिपांगु भागय् इतिहासया अध्ययन याय्मा: ।)

न्हापाया इतिहासय् वास्तविक तथ्य व काल्पनिक खँया दथुइ भेद क्यने थाकु । उकिं लिपा इतिहास अध्ययनया वैज्ञानिक पद्धति विकास जुयाव:लिसे साहित्यनाप इतिहासया स्वापू तापानावन । निगू अलग-अलग विधाया रूपय् विकास जुल । साहित्य धैगु आत्मपरक विधा व इतिहास धैगु वस्तुपरक विधाया रूपय् स्थापित जुयावन । ईशाया १९ गूगु शताब्दीइ वया: तथ्यपूर्ण खँयात जक दुथ्याका: इतिहास तयार याय्गु वैज्ञानिक पद्धतिया विकास जुल । वैज्ञानिकरूपं इतिहास च्वय्गु ज्याय् जर्मनी दकलय् न्ह्य:ने ला:वन ।

नेपालय् यक्व न्हापानिसें इतिहास च्वय्गु परम्परा न्ह्यानाच्वंगु खंकेफु । लिच्छविकालय् जुजुपिंसं शिलालेख तइबलय् थ: पुर्खापिनि वंशावली च्वकावंगु दु । थ्व परम्परायात मल्ल जुजुपिंसं नं अनुकरण यानावन । अथे हे वंशावली च्वय्गु, घटनावली टिपोट यानातय्गु परम्परा नं न्ह्यानाच्वन । नेपा: व:पिं चिनियाँ यात्री, इशाई धर्म प्रचार याय्त व:पिं मिशनरीया मनूतय्सं नं नेपा:बारे च्वयावंगु दु तर वैज्ञानिकरूपं इतिहास च्वय्गु ज्या यक्वलिपा तिनि शुरु जुल ।

नेपालया इतिहास च्वया: दकलय् न्हापां सफूया रूपय् पिकाय्गु ज्या छम्ह बेलायती नागरिक William Kirkpatrick पाखें जुल । उगु सफूया पूरा नां *An Account of the Kingdom of Nepaul, Being the Substance of Observations Made During a Mission to That Country in the Year 1793* ख: । ईसं १८११ स लण्डनया William Miller पाखें नेपा:या इतिहासबारेया न्हापांगु ग्रन्थ पिहांव:गु ख: । कर्कप्याट्रिकबारे छुं ईन्त्य:तक पर्याप्त जानकारी मदुगु ख: । तर William Dalrymple या सफू

White Mughals: Love and betrayal in Eighteen Century India (२००२) पिहांवसेंलि कर्कप्याट्रिकबारे आपालं न्हूगु खँ प्रकाशय् वःगु दु । औपन्यासिकशैलीं च्वयातःगु थुगु सफुली १८ गूगु शताब्दीपाखे भारतय् राज्य संचालन यानाच्वंपिं अंग्रेज शासकतय्गु जीवनशैली न्ह्यब्वयाः अंग्रेज व मुगलतय्गु दथुइ जूगु घात-प्रतिघातया चित्रण यानातःगु दु । कर्कप्याट्रिकया जन्म ईसं १७५४ पाखे जूगु खः । मां-बौया इहिपा मजुइक हे वय्कःया जन्म जूगु खः । वय्कःया मां सु धकाः नं सीमदुनि । बौम्हसिनं वय्कःयात आयरलाय्ण्डया बोर्डिङ्ग स्कूलय् तयाबिल । ईसं १७७१ स वय्कलं इष्ट-इण्डिया कम्पनीइ जागीर नयादिल । वय्कःया न्हापांगु पदस्थापना मद्रासया घोडचढी फौजय् जूगु खः । ईसं १७८६ स मराठा सरदार माधवजी सिन्धियाया दरवारय् कम्पनी सरकारपाखें रेजिडेन्ट नियुक्त जुल । तर सिन्धियानाप वय्कःया सम्बन्ध बांलाः मजुल । वय्कलं पूर्वीय भाषा, संस्कृति, कानूनया बारे नं अध्ययन यानादीगु खः । व हे कारणं कम्पनी सरकारं नेपाल-तिब्बत युद्धय् मध्यस्थ यायत वय्कःया नेतृत्वय् टोली छ्ववयाहःगु खः । उगु मिशनयात 'कर्कप्याट्रिक मिशन' नं धाय्गु याः । कर्कप्याट्रिक गुज्वःगु राजनीतिक परिस्थितिइ नेपाः वल धैगु सीकेत नेपाल व तिब्बतया दथुइ जूगु युद्धया पृष्ठभूमि थुइकेगु आवश्यक जुइ ।

नेपाः व तिब्बतया दथुइ व्यापारिक सम्बन्ध बांलानाच्वंगु इलय् तिब्बत सरकारं नेपाःया व्यापारीतय्के काइगु करय् बृद्धि यानाबिल । हाकनं तिब्बतं नेपालय् छ्ववयाहइगु चिइ धू ल्वाकछ्याय्गु यानाहल । न्हापानिसें नेपाल व तिब्बतया दथुइ मुद्राया खँय् विवाद जुयाच्वंबलय् थुपिं निता कारणं यानाः निगू देय्दथुइ वैमनस्यता ब्वलन (अमात्य, १९६९: ३) । फलस्वरूप ईसं १७९२ स नेपाल व तिब्बतदथुइ युद्ध जुल । दलाई लामां चीनया बादशाहयाके ग्वाहालि फ्वन । नेपालं नं चीनया सेनानाप ल्वाय्मालीगुलिं इष्ट-इण्डिया कम्पनीयाके ग्वाहालि फ्वन । नेपाल अतिकं रमणीय, अपार सम्भावनाया भण्डार, रहस्यमयी स्वर्णभूमि धकाः प्रचार जुयाच्वंगुलिं थ्व देसयात गुकथं थःगु ल्हातय् काय्गु धकाः विचाः यानाच्वंपिं अंग्रेजत नेपाःया इनाप खनाः लय्ताल । मेखे नेपालयात ग्वाहालि यातकि चीननाप जुयाच्वंगु व्यापारय् नकारात्मक प्रभाव लाइ धकाः नं ग्यात । दलाई लामां १ मार्च १७९२ स युद्धय् नेपालयात ग्वाहालि याय्मते धकाः कम्पनी सरकारयात पौ च्वल । उज्वःगु सम्वेदनशील इलय् इष्ट-इण्डिया कम्पनीपाखें ग्वाहालि कायत बहादुर शाहं १ मार्च १७९२ स कम्पनी सरकारनाप छगू वाणिज्य सन्धिइ हस्ताक्षर यात (गौतम, २०५१: ३३८) । वास्तवय् चीननाप युद्ध याय्त अंग्रेजतय्के आवश्यक हातहतियार न्यायदइला धैगु आशां बहादुर शाहं उगु वाणिज्य सन्धि याःगु खः । तर अंग्रेजतय्सं चीननापया सम्बन्ध स्यनी धकाः ग्यानाः नेपाःयात हतियार उपलब्ध याकेगुली तत्परता मक्यं । नेपालं अंग्रेज पदाधिकारीतय्त "जिमिसं ध्यबासहित पटनाय् मनू छ्ववयाहय्, हतियार उपलब्ध यानाब्यु" धकाः पत्र च्वल । अथेसां अंग्रेजतय्सं वास्ता मयाः । उकिं यानाः नेपाःया दरवारय् अंग्रेजत धैपिं अवसरवादी खनिं धकाः इपिंप्रति असन्तुष्टि ब्वलनावल (आचार्य, २०६३: २५४) ।

कम्पनी सरकारया गभर्नर जनरल मार्क्विस कर्नवालिसं (Marquis Cornwallis) नेपाःयात ग्वाहालि याय्गु सुवर्ण अवसरपाखें फाइदा काय्गु तातुनाः विलियम कर्कप्याट्रिकया नेतृत्वय् छगू टोली नेपालय् छ्ववयाहय्गु निर्णय यात । तर थ्व हे दथुइ ईसं १७९२ या सेप्टेम्बरय् चीन व नेपाःया सरकारं थःपिनिगु मामिलाय् पिनेयापिंसं हस्तक्षेप मयाकेगु बिचाः यानाः शान्ति

सम्झौता यात । कर्कप्याट्रिकया मिशन भारतं नेपाःया लागि प्रस्थान यायन्त्यः हे नेपाल व चीनया दथुइ शान्ति सन्धि जुइधुंकूगुलिं २४ अक्टोबर १७९२ स नेपालपाखें कर्कप्याट्रिकयात छ्वयाहयगु आवश्यकता मन्त धकाः पत्र च्वयाछ्वल । नेपालं गंकगंक नं थःपिनि स्वार्थ दुगुलिं कम्पनी सरकारं कर्कप्याट्रिकया मिशनयात औपचारिक स्वागत यानाबीत इनाप यानाहल । उगु मिशनय् कर्कप्याट्रिकनाप Lieutenant Samuel Scott, Lieutenant W. D. Knox, Lieutenant J. Gerard, Surgeon Adam Freer नं वःगु खः । उगु पुचलय् सिपाहीतय्गु निगू टोलीनापं मौलवी अब्दुल कादीर खान नं वःगु खः । वय्कः मौलवी नेपाः व कम्पनी सरकारया दथुइ व्यापारिक सन्धि जूबलय् वार्ता पुचलय् दुथ्यानाः नेपालय् च्वनावनेधुंकूम्ह खः । उबलय् विदेशीतय्त थःगु देसय् दुकालकि इमिसं थनया दक्व परिस्थितिया अध्ययन यानावनी, देसया गोप्य खँ पितयंकी धकाः शंकाया दृष्टिं स्वइगु खः । उकिं कर्कप्याट्रिकपिंत नेपालय् दुतहःबलय् नं लँ म्हसीकी धकाः ग्यानाः तप्यंगु लँपुं महःसे ताःहाकःगु लँपुं चाःहिकाः हःगु खः । कर्कप्याट्रिकया टोली १३ फेब्रुअरी १७९३ खुन्हु नेपाःया सीमानाय् थ्यंकःवल (लेभी, २००५: ८४) । बारागढीइ १५ फेब्रुअरीखुन्हु थ्यंकःवल, अनं वय्कःपिंत नुवाकोट यंकल । नुवाकोटय् ३ मार्चखुन्हु थ्यन । अन कर्कप्याट्रिकं ल्यायम्हम्ह जुजु रणबहादुर शाह व जुजुया नायबी जुयाच्वंम्ह बहादुर शाह नापलात । नुवाकोटय् १५ मार्चतक तयाः स्वनिगलय् यंकल । स्वनिगलय् दुहांवय्धुंकाः टोलीयात मेथाय् मतःसे स्वयम्भूइ तयातल । अन २३ मार्चतक च्वनादिल । कन्हय्खुन्हु २४ मार्चय् स्वनिगः त्वःतावनाः ४ अप्रिलय् सुगौलीइ थ्यंकादिल (स्टिलर, १९९५: १७६) । कर्कप्याट्रिक नेपाः वयन्त्यः हे नेपाल व चीनया दथुइ शान्ति सन्धि जुइधुंकूगुलिं मध्यस्थया भूमिका म्हितेगु कम्पनी सरकारया अभिष्ट पूमवन । गुगु उद्देश्य ज्वनाः कर्कप्याट्रिक वःगु खः, वबारे छुं हे ज्या यायम्वाःगुलिं कर्कप्याट्रिकं थःत भूमिकाविहीन महसूस यात । उकिसनं नेपालया सरकारं विदेशी कूटनीतिज्ञयात गुकथं सत्कार यायमाःगु खः उकथं सत्कार-सम्मान मयाःगुलिं अपमानित जूगु तायकल । कम्पनी सरकारया गभर्नर जनरल कर्नवालिसयात छ्वःगु पत्रय् कर्कप्याट्रिकं नेपाःया दरवारं थःपिंत बांलाःगु व्यवहार मयाःगु दुःख प्वंकूसें च्वयातःगु दु - "I had now ascertained with sufficient certainty, that my residence at this court was not to be hoped for" (पृ. ३६५) ।

थुकथं लगभग न्ययन्हु कर्कप्याट्रिक नेपालय् च्वन । उगु न्ययन्हुमध्ये स्वीन्हु लँय् जुइत हे फुत । ल्यंदनिगु नीन्हुमध्ये बाःछि नुवाकोटय् व न्यान्हुति स्वयम्भूइ बितेयात । चीहाकःगु अवधिदुने हे उगु टोलीं नेपालया धर्म, भाषा, सामाजिक अवस्था, प्रशासन, इतिहास, भूगोल आदिबारे आपालं जानकारी मुंकायंकल । उगु जानकारीयात छ्थासं मुंकाः कर्कप्याट्रिकं कम्पनी सरकारया गभर्नर जनरल कर्नवालिसयात थःगु मिशनया प्रतिवेदन लःल्हात । कर्कप्याट्रिकया मिशनं कम्पनी सरकारयात प्रत्यक्षरूपं फाइदा मजूसां नेपालबारे आपालं जानकारी कायखन । व हे प्रतिवेदनया आधारय् अंग्रेजतय्सं नेपालनाप कूटनीतिक रणनीति दयकाः सम्बन्ध विस्तार यानायंकूगु खः ।

नेपालया मिशन असफल जुइकाः भारत लिहांवनेधुंकाः कर्कप्याट्रिकं हैदराबादया रेजिडेन्ट जुयाः ज्या यात । वय्कः पर्सियन भाषाय् बांलाक दखल दुम्ह जूगुलिं हैदरावादया निजाम दरवारय् च्वंपिंत प्रभावित यायत सफल जुल । भारतय् च्वनाः ज्या यानाच्वँच्वं वय्कःयात बाथ ल्वचं कल । बाथ ल्वय्या स्याःचाः कम यायत अफिम सेवन

यानादिल। ईसं १७९७ स कलकत्ता वनाः गभर्नर जनरलया सचिव जुयाः ज्या यानादिल। थुबलय् हे हाकनं छकः कर्कप्याट्रिकं नेपालय् वय्गु कुतः याःगु खः तर नेपाल सरकारं दुहांवय्गु अनुमति मब्यू। रणबहादुर शाहं विसं १८५५ मार्गशीर्ष सुदी १५ रोज १ य् दीनानाथ उपाध्याययात च्वःगु पत्रय् कर्कप्याट्रिकयात नेपालय् हयाः १०० गुणा अप्वः देस विस्तार जुइगु खःसां दुकाय्मते धकाः निर्देशन ब्यूगु खः (नेपाल, २०५५: १००)।

बाथया स्याःचाः कम यायत अफिमया सेवन याःगुलिं कर्कप्याट्रिकया स्वास्थ्य भन्भन् स्यनावन। चिकित्सकतय्सं वय्कःयात इङ्गलायण्ड लिहांवनेगु सल्लाह बिल। ईसं १८०२ या फेब्रुअरीइ वय्कलं भारत त्वःताः थःगु देय् इङ्गलायण्ड लिहांभाल। उबलय्तकया दुने बाथ ल्वचं यानाः वय्कः अपाङ्ग थें जुइधुंकूगु खः। कर्कप्याट्रिकपिंसं नेपालय् वयाः गुगु सुचं मुंकल उकिया उद्देश्य सफू पिकाय्गु मखु, नेपाःबारे अध्ययन यानाः कम्पनी सरकारयात प्रतिवेदन लःल्हाय्गु जक खः। अथेसां भारतं बेलायत लिहांवनेधुंकाः कर्कप्याट्रिकं उगु प्रतिवेदनयात सफूया रूप बियाः प्रकाशन याय्गु बिचाः यानाः पासापिंलिसे सल्लह यात। पासापिनिगु सल्लाहकथं 'कोर्ट अफ् डाइरेक्टर'याके सफू प्रकाशनया लागि स्वीकृति फ्वन। अनं सफू प्रकाशन यायत स्वीकृति वय्धुंकाः छम्ह सम्पादकयात नापलानाः थःगु प्रतिवेदनयात सफूया रूपय् पिकाय्जीक परिमार्जन यानाबीत लःल्हानाबिल। तर दुर्भाग्यया खँ, उम्ह सम्पादक आकाभाकां मन्त। वयात गथे ब्यूगु खः अथे हे पाण्डुलिपि लितवल। कर्कप्याट्रिक थः हे नं अपाङ्ग जुइकाः सने हे मफय्काः न्ह्याबलेंया लागि मेचय् च्वनाः जिन्दगी हनेमाःगु अवस्थाय् थ्यन। मेगु छुं उपाय मदुसेंलि प्रकाशक थःम्हसिनं हे पाण्डुलिपिइ च्वंगु उच्चारण सम्बन्धी छुंछुं अशुद्धियात भिंकाः, अध्याय विभाजनया सामग्रीत संशोधन यानाः ईसं १८११ स पिकाःगु खः। **थ्व** सफू नेपाःया इतिहाससम्बन्धी न्हापांगु सफू **खः।** सफूया भूमिका सुनां च्वःगु धकाः **न्ह्यथनातःगु** मदु तर कर्कप्याट्रिकं च्वःगु मखु धकाः **स्वःछिनाः** धाय्फु। सम्भवतः प्रकाशकं हे उगु भूमिका **च्वःगु** जुइमाः। थःगु सफू पिदंगु स्वयाः ईसं १८१२ **स** ५८ दँया उमेरय् कर्कप्याट्रिक मन्त।

थुगु सफूया मुखपृष्ठय् स्वयम्भूइ च्वंगु प्रताप मल्लं देछाःगु तःग्वःगु वज्रया चित्र तयातःगु दु। सफुली १३ पृष्ठया भूमिकाबाहेक मुक्कं ३८६ पृष्ठ दु। सफूयात ९ गू अध्यायलय् ब्वथलातःगु दु। अध्याय १, २, ३ वं ५ य् स्वनिगलय् दुहांवय्गु लँपु, उगु लँपुया दथुइ लाःगु थीथी थाय्बाय्, खुसिया वर्णन यानाः वपाखें नेपालं गुकथं ज्या कयाच्वंगु दु धकाः स्पष्ट यानातःगु दु। अध्याय ४ स नेपाःया जमीनया वर्गीकरण, नापतौल, कामदारतय्गु तलब आदिबारे वर्णन यानातःगु दु। अध्याय ६ स स्वनिगःया बारे चर्चा यानातःगु दु। थन च्वंगु देगः व कलाकारिता खनाः कर्कप्याट्रिकं "there are nearly as many temples as houses, and as many idols as inhabitants" (स्वनिगलय् गुलि देगः दु उलि हे छेँ दु, गुलि द्यःया मूर्ति दु उलि हे मनू दु) धकाः धयादीगु दु (पृ. १५०)। स्वनिगःया कला-सम्पदाया खँ वइबलय् कर्कप्याट्रिकया थ्व धापूयात आपाःसिनं लिसा कयाः धयाच्वंगु दनि। थनया लँ तस्कं चीब्या जुयाः बनारसय् थें हे फोहोर धकाः नं टिप्पणी यानातःगु दु (पृ. १६०)।

अध्याय ७ य् नेपाःया हावापानी, खानी, जीवजन्तु, कृषि उपज, प्रशासनिक व कानूनी व्यवस्था, कर, सैन्य शक्ति, मुद्रा, भाषाबारे च्वयातःगु दु। नेपालभाषाया लागि दकलय् महत्वपूर्ण अध्याय थ्व हे जूगु दु। पृष्ठ २२० व २२१ या दथुइ नेपाललिपिया नमूना बियातःगु दु। अथे हे पृष्ठ २२१ निसें २४९ तक अंग्रेजी खँग्वःया खय्भासं व नेवाःभासं अर्थ बियातःगु दु। थुकी

बियातःगु ६१५ गू अंग्रेजी खँग्वःमध्ये ५९९ गू खँग्वःया जक नेवाःभासं अर्थ बियातःगु दु, ल्यंदुगु १६ गू खँग्वःया नेवाःभासं अर्थ मब्यूसे त्वःतातःगु दु । नेवाःभासं अर्थ बियातःगुली यक्व अशुद्धि खनेदु । सूचना उपलब्ध याकूपिंसं पाय्छि हे सूचना ब्यूगु खःसां कर्कप्याट्रिकं मेकथं हे ताय्काः ल्ह्यःबलय् गल्ती जूवंगु खय्फु । प्रकाशनया ल्याखं दकलय् न्हापां नेपालभाषाया खँग्वःमुना पिदंगु थ्व हे खः ।

अध्याय ८ स कर्कप्याट्रिकं 'नेपाःया ऐतिहासिक रूपरेखा' धकाः छगू वंशावलीया आधारय् नेपाःया इतिहास न्ह्यब्वयातःगु दु । थुकी नेमुनिनिसें कयाः बहादुर शाहतकया इतिहास बियातःगु दु । कर्कप्याट्रिकं पिकाःगु वंशावली जूगुलिं इतिहासकारतय्सं थुकियात 'कर्कप्याट्रिक वंशावली' नां बियाः छ्यलाच्वंगु दु । थ्व वंशावली कर्कप्याट्रिकं गन सुयाके काल धकाः स्रोत बियातःगु मदु । इतिहासकारतय्गु धापूकथं थुगु वंशावली व केशर वंशावलीदथुइ आपालं समानता दु । थुगु वंशावली नुवाकोटय् च्वनाच्वंबलय् प्राप्त याःगु खय्माः धकाः अनुमान यानातःगु दु (गौतम, २०५१: ३३९) ।

अध्याय ९ स नेपालया सीमा, नेपालय् दुहांवय्गु अःपुगु लँपुया वर्णन यानातःगु दु । नेपालीतय्सं न्ह्याक्व हे चाःह्यूगु लँपु जुकाः नेपालय् हःगु खःसां कर्कप्याट्रिकं थः वयागु लँपु लुमंकाः लँय् लाःगु थाय्बाय् व गांया वर्णन यानातःगु दु । अध्याय क्वचाय्धुंकाः कर्कप्याट्रिकं थःगु भ्रमण योजनायात तालिकाबद्ध यानाः बियातःगु दु । थुकी वय्कलं छु थासय् गुबलय् थ्यन, उगु थाय्गुलि तापाः, गनथाय् लाः, व थासय् छु खुसि दु, व थाय्या विशेषता छु दु धकाः न्ह्यथनादीगु दु । सफूया अन्तय् स्वंगू परिशिष्ट बियातःगु दु । परिशिष्ट १ स नेपाल व तिब्बतदथुइ जूगु युद्धबारेया दस्तावेज बियातःगु दुसा परिशिष्ट २ स ११ गू ऐतिहासिक पत्र बियातःगु दु । परिशिष्ट ३ या पृष्ठ ३८० निसें ३८६ तक मल्लकालय् क्रिश्चियन धर्म प्रचार याय्त वःम्ह इटालीया Father Giuseppe या च्वसु 'Account of the Kingdom of Nepal' या छुं अंश दुथ्याकातःगु दु ।

नेपाःया इतिहास अध्ययन याय्त थ्व सफू अतिकं महत्वपूर्ण जूगु दु । पृथ्वीनारायण शाहं किपूमितय्गु न्हाय् ध्यंगु खःकि मखु धकाः वादविवाद जुयाच्वंगु दनि । कर्कप्याट्रिकं पृ. १६४ स थ्वबारे छता रोचक खँ च्वयावंगु दु -

The reduction of this place (Kirtipur) cost the Ghoorkhali so much trouble, that in resentment of the resistance made by the inhabitants, he (Prithvi Narayan Shah) barbarously caused all the males he captured in it, to be deprived of their noses. We came to the knowledge of this fact in consequence of observing among the porters who transported our baggage over the hills, a remarkable number of noseless men, the singularity of the circumstance leading us to inquire into the cause of it.

कर्कप्याट्रिकं पृथ्वीनारायण शाहया बर्बरताया शिकार जुयाः न्हाय् मदय्काः च्वनेमाःपिं किपूमित उल्लेख्य संख्याय् नापलाःगु तथ्ययात सुनां नं सुचुकां सुचुकेफइमखु । थुकथं अतिकं महत्वपूर्ण तथ्य दुगु सफू खःसां थुकी छता-निता गल्ती जुयाच्वंगु दु । पृथ्वीनारायण शाहनाप ल्वाय्त ख्वपया जुजु रणजित मल्लं इष्ट-इण्डिया कम्पनीयाके ग्वाहालि फ्वंबलय् कप्तान किनलकया नेतृत्वय् अंग्रेज सैनिकतय्गु फौज नेपालय् वःगु धकाः च्वयातःगु दु (पृ. २७०) । तर इष्ट-इण्डिया कम्पनीयाके ग्वाहालि फ्वंम्ह ख्वपया जुजु रणजित मल्ल मखु, येँया जुजु जयप्रकाश मल्ल खः । पृथ्वीनारायण शाहं स्वनिगः कब्जा याःगु मिति ईसं १७६८ धकाः बियातःगु

(पृ. २७०) नं पायृछि मजू । पृथ्वीनारायण शाहं यें कब्जा याःगु २५ सेप्टेम्बर १७६८ (विसं १८२५ असोज १३ गते) खःसा यल कब्जा याःगु ६ अक्टोबर १७६८ (विसं १८२५ असोज २४ गते) खः । तर ख्वप कब्जा याःगु मिति १२ नोवेम्बर १७६९ (विसं १८२६ मंसीर १ गते) खः । थुकथं स्वनिगः कब्जा याःगु मिति ईसं १७६९ जुइमाःगु खनेदु । अथे हे पृथ्वीनारायण शाह सीगु मिति ईसं १७७१ (पृ. २७१) व प्रतापसिंह शाह सीगु मिति ईसं १७७५ (पृ. २७२) धकाः बियातःगु नं पायृछि मजू । वास्तवय् ११ जनवरी १७७५ (विसं १८३१ माघ १ गते) खुन्हु पृथ्वीनारायण शाह सीगु खःसा १७ नोवेम्बर १७७७ (विसं १८३४ मार्ग ६ गते) खुन्हु प्रतापसिंह शाह सीगु खः ।

नेवाः मिसातय्गु बारे कर्कप्याट्रिकं न्ह्यथनातःगु छगू वाक्यं नं आपालं भ्रम न्यंकाच्वंगु दु । वय्कलं पृ. १८७ स च्वयादीगु दु - "The Newar Women, like those among the Nairs, many, in fact, have has as many husbands as they please, being at liberty to divorce them continually on the slightest pretences" (नेवाः मिसातय् नं नायरतय् थें हे गुलि मंदु उलि भाःत तयृदु, चिचीधंगु खँय् हे सम्बन्ध विच्छेद यायृगु स्वतन्त्रता दु) । कर्कप्याट्रिकं च्वःगु थ्व हे वाक्ययात ब्रम्हवाक्य नालाः नृतत्वशास्त्रीतय्सं (विशेष यानाः गोपालसिंह नेपाली) दक्षिण भारतया नायर जातिपाखें नेवाःत वःगु खः धकाः व्याख्या याःगु दु । आपालं अनुसन्धानधुंकाः आः वयाः नायर व नेवाःदथुइ स्वापू मदुगु तथ्य प्रमाणित जुइधुंकूगु दु ।

थुकथं कर्कप्याट्रिकया नेपालय् दुहांवयगुया ल्यूने तःधंगु हे स्वार्थ सुलाच्वंगु दुसां, नेपालबारे जानकारी मुंकाः कम्पनी सरकारयात प्रतिवेदन लःल्हायृत हे सूचना मुंकूगु खःसां वय्कलं च्वयादीगु खँ अतिकं मूल्यवान् जुयाब्यूगु दु । नेपालया इतिहास, भूगोल, प्रकृति, लँपु आदिबारे वैज्ञानिकरूपं च्वयातःगु थुगु सफू तत्कालीन नेपालबारे थुइकेत अतिकं महत्वपूर्ण स्रोत जूगु दु । उगु ईया नेवाःतय्गु सामाजिक जनजीवन थुइकेत, नेवाः वास्तु, नेपालभाषाया अध्ययन यायृत नं थ्व सफू ब्वने हे माः ।

लिधंसा

आचार्य, बाबुराम, विसं २०६३, *नेपालको संक्षिप्त वृत्तान्त* (निगूगु संस्करण) । यें : श्रीकृष्ण आचार्य ।

गौतम, राजेश, विसं २०५१, *इतिहास लेखनको इतिहास* । यें : रत्न पुस्तक भण्डार ।

नेपाल, ज्ञानमणि, विसं २०५५, *नेपालनिरूपण* । यें : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

लेभी, सिल्भाँ, ईसं २००५, *नेपाल : हिन्दू अधिराज्यको इतिहास* (न्हापांगु ब्व) । अनुवादक : डिल्लीराज उप्रेती । ललितपुर : हिमाल किताब । न्हापांखुसि ईसं १९०५ स फ्रान्सेली भासं पिहांवःगु ।

शास्त्री, उदयवीर (अनु.), ईसं २००१, *कौटलीय अर्थशास्त्र* (पुनर्मुद्रित) । नई दिल्ली : मेहरचन्द लछमनदास पब्लिकेशन्स ।

Amatya, Saphalya, 1969, 'British Diplomacy and its Various Mission in Nepal from 1767 to 1799,' *Ancient Nepal*, 6: 1-5.

Dalrymple, William, 2002, *White Mughals: Love and betrayal in Eighteen Century India*. London: Penguin Books.

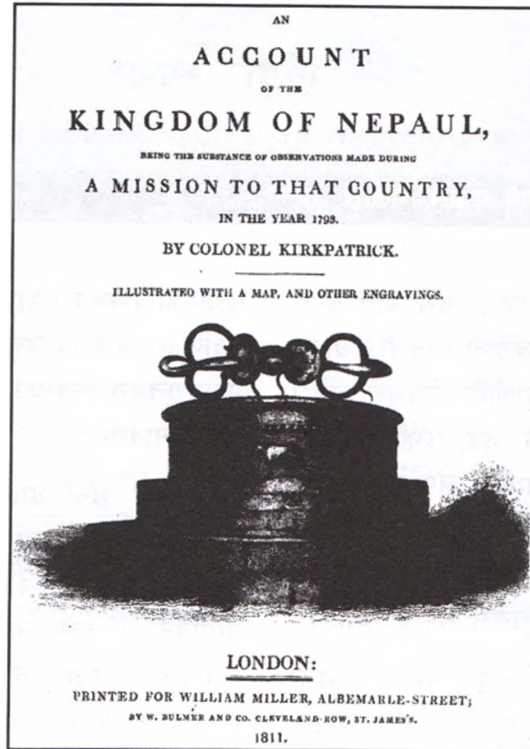
Kirkpatrick, 1986, *An Account of the Kingdom of Nepaul*. Reprint. New Delhi: Asian Educational Services. First Published in 1811.

Stiller, Ludwig F., 1995, *The Rise of House of Gorkha*. Revised Edition. Kathmandu: Human Resources Development Research Center.

कर्कप्याट्रिकं बियातःगु नेपाललिपिया नमूना

The Newar Alphabet

कर्कप्याट्रिकया सफू

AN

ACCOUNT

OF THE

KINGDOM OF NEPAUL,

BEING THE SUBSTANCE OF OBSERVATIONS MADE DURING

A MISSION TO THAT COUNTRY,

IN THE YEAR 1793.

BY COLONEL KIRKPATRICK.

ILLUSTRATED WITH A MAP, AND OTHER ENGRAVINGS.

LONDON:

PRINTED FOR WILLIAM MILLER, ALBEMARLE-STREET;

BY W. BULMER AND CO. CLEVELAND-ROW, ST. JAMES'S.

1811.

कर्कप्याट्रिकया किपा (साभार : Dalrymple, 2002)

